

ลักษณะ 1 นิติกรรม

หมวด 1

ข้อพิจารณาเบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยนิติกรรม

บทที่ 1

การเคลื่อนไหวในสิทธิ

1. ความนำ

กฎหมายว่าด้วยนิติกรรมเป็นกฎหมายที่กำหนด “เครื่องมือ” ให้แก่บุคคลเพื่อให้บุคคลใช้ “เครื่องมือ” นั้นก่อนนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล ซึ่งอาจเป็นการก่อสิทธิ เปลี่ยนแปลงสิทธิ โอนสิทธิ สงวนสิทธิหรือระงับสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนั้น การศึกษากฎหมายว่าด้วยนิติกรรมในเบื้องต้นจึงต้องทำความเข้าใจเสียก่อนในเรื่อง “การเคลื่อนไหวในสิทธิ”

2. ความหมายของ “สิทธิ”

“สิทธิ” คือ ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครอง อันก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่นในอันที่จะต้องเคารพสิทธิของผู้ทรงสิทธินั้น (คำพิพากษาฎีกาที่ 124/2487)

“สิทธิ” มี “หน้าที่” เป็นของคู่กัน เมื่อบุคคลใดมีสิทธิ โดยปกติบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งย่อมมีหน้าที่รองรับสิทธินั้น ซึ่งอาจจะต้องกระทำการหรืองดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วแต่กรณี เพื่อประโยชน์แก่ผู้ทรงสิทธิ หากบุคคลผู้มีหน้าที่ฝ่าฝืนต่อสิทธิ ก็จะต้องถูกบังคับโดยกฎหมาย

บุคคลเท่านั้นที่จะมีสิทธิได้ สิ่งที่มีใช้บุคคลไม่อาจมีสิทธิได้ บุคคลจะมีสิทธิอย่างไรย่อมเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ซึ่งอาจเป็นสิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในชีวิต สิทธิในร่างกาย สิทธิในนามัย สิทธิในเสรีภาพ สิทธิในชื่อเสียง หรือสิทธิอย่างอื่นก็ได้ สิทธิต่างๆ เช่นว่านี้มีกฎหมายบัญญัติรับรองและคุ้มครองไว้ เช่น

- (1) ใครเป็นเจ้าของทรัพย์สินอันใด ย่อมมีกรรมสิทธิ์ในบรรดาส่วควบทั้งหลายของทรัพย์สินนั้น (มาตรา 144 วรรคสอง)
- (2) ที่ดินแปลงใดเกิดที่อกริมตลิ่ง ที่งอกย่อมเป็นทรัพย์สินของเจ้าของที่ดินแปลงนั้น (มาตรา 1308)
- (3) บุคคลใดสร้างโรงเรือนในที่ดินของผู้อื่นโดยสุจริตไซ้ไร ท่านว่าเจ้าของที่ดินเป็นเจ้าของโรงเรือนนั้นๆ แต่ต้องใช้ค่าแห่งที่ดินเพียงที่เพิ่มขึ้น เพราะสร้างโรงเรือนนั้นให้แก่ผู้สร้าง (มาตรา 1310 วรรคหนึ่ง)
- (4) ภายในบังคับแห่งกฎหมาย เจ้าของทรัพย์สินมีสิทธิใช้สอยและจำหน่ายทรัพย์สินของตนและได้ซึ่งดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้น กับทั้งมีสิทธิติดตามและเอาคืนซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลผู้ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ และมีสิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้น โดยมีขอบด้วยกฎหมาย (มาตรา 1336)
- (5) สิทธิของบุคคลในการที่จะใช้นามอันชอบที่จะใช้ได้นั้น ถ้ามีบุคคลอื่นโต้แย้งก็ดี หรือบุคคลผู้เป็นเจ้าของนามนั้นต้องเสื่อมเสียประโยชน์เพราะการที่มีผู้อื่นมาใช้นามเดียวกันโดยมิได้รับอำนาจให้ใช้ได้ก็ดี ท่านว่าบุคคลผู้เป็นเจ้าของนามจะเรียกให้บุคคลอื่นนั้นระงับความเสียหายก็ได้ ถ้าและเป็นทีที่พึงวิตกว่าจะต้องเสียหายอยู่สืบไป จะร้องขอต่อศาลให้สั่งห้ามก็ได้ (มาตรา 18)
- (6) ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมาย ให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิด จำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น (มาตรา 420)
- (7) บุคคลใดใช้สิทธิของตนเป็นเหตุให้เจ้าของอสังหาริมทรัพย์ได้รับความเสียหาย หรือเดือดร้อนเกินที่ควรคิดหรือคาดหมายได้ว่าจะเป็นไปตามปกติและเหตุอันควร ในเมื่อเอาสภาพและตำแหน่งที่อยู่แห่งทรัพย์สินนั้นมาค้ำประกันประกอบไซ้ไร ท่านว่าเจ้าของอสังหาริมทรัพย์มีสิทธิจะปฏิบัติการเพื่อยังความเสียหายหรือเดือดร้อนนั้นให้สิ้นไป ทั้งนี้ ไม่ลบล้างสิทธิที่จะเรียกเอาค่าทดแทน (มาตรา 1337)

3. เหตุที่ทำให้มีการเคลื่อนไหวในสิทธิ

“สิทธิ” ก็เหมือนกับสรรพสิ่งธรรมดาทั้งหลาย คือไม่อาจเกิดขึ้นได้เองโดยลำพัง แต่จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมี “เหตุ” อย่างใดอย่างหนึ่งก่อให้เกิด และเมื่อมีสิทธิเกิดขึ้นแล้ว ก็อาจมีการเคลื่อนไหว คือ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับสิ้นไปได้โดยอาศัย “เหตุ” เช่นเดียวกัน

บรรดา “เหตุ” ทั้งหลายที่ทำให้มีการเคลื่อนไหวในสิทธิ คือ ทำให้สิทธิเกิดขึ้นมา เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับสิ้นไป เช่นว่านี้ เรียกว่า “นิติเหตุ”

บทที่ 2 นิติเหตุ และเหตุธรรมดา

1. “นิติเหตุ” แตกต่างกับ “เหตุธรรมดา”

“นิติเหตุ” แตกต่างกับ “เหตุธรรมดา” กล่าวคือ นิติเหตุทำให้มีการเคลื่อนไหวในสิทธิ คือ ทำให้สิทธิเกิดขึ้นมา เปลี่ยนแปลง โอน สงวนหรือระงับสิ้นไป ส่วนเหตุธรรมดามีได้ทำให้มีการเคลื่อนไหวในสิทธิ เหตุธรรมดาเพียงแต่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในสังขารแห่งธรรมชาติเท่านั้น

2. เหตุธรรมดา

แยกพิจารณาได้ดังนี้

2.1 เหตุธรรมดาที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ

เช่น ฝนตก แดดออก พายุร้อน นกร้อง ไก่ขัน หมาเห่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด เป็นต้น

2.2 เหตุธรรมดาที่เกิดขึ้นจากการกระทำของบุคคล

เช่น การกิน การนอน การนั่ง การยืน การเดิน การวิ่ง การพูดคุยกัน เป็นต้น

3. นิติเหตุ

แยกพิจารณาได้ดังนี้

3.1 นิติเหตุที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น

(1) การเกิดของบุคคล ทำให้มีการเริ่มต้นแห่งสภาพบุคคล เกิดสิทธิต่าง ๆ ของบุคคลนั้นขึ้นมา (มาตรา 15 วรรคหนึ่ง)

(2) กาลเวลาที่ล่วงไปนับอายุของบุคคลได้ 20 ปีบริบูรณ์ ทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้บรรลุนิติภาวะ สิทธิของบุคคลนั้นเปลี่ยนแปลงไป คือ สามารถทำนิติกรรมใดๆ ได้ด้วยตนเอง โดยลำพัง (มาตรา 19, 20, 21)

(3) ระยะเวลาได้ผ่านพ้นไปจนครบกำหนดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยไม่มีการใช้สิทธิเรียกร้อง ทำให้สิทธิเรียกร้องนั้นขาดอายุความ ลูกหนี้มีสิทธิปฏิเสธการชำระหนี้ตามสิทธิเรียกร้องนั้นได้ (มาตรา 193/9, 193/10)

(4) ที่ดินแปลงหนึ่งเกิดทิ้งอกริมดลิ่ง ทำให้เจ้าของที่ดินแปลงนั้นมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้น (มาตรา 1308)

(5) บุคคลถึงแก่ความตาย ทำให้สิ้นสุดสภาพบุคคล ทรัพย์สินต่างๆ ของผู้นั้นเป็นมรดกตกทอดแก่ทายาท (มาตรา 1599 วรรคหนึ่ง)

3.2 นิติเหตุที่เกิดขึ้นจากการกระทำของบุคคล

3.2.1 นิติเหตุที่เกิดขึ้นจากการกระทำของบุคคลโดยไม่จำกัดว่าผู้กระทำจะมีเจตนามุ่งให้เกิดผลในกฎหมายหรือไม่

นิติเหตุที่เกิดขึ้นจากการกระทำของบุคคลในกรณีนี้ ไม่ว่าจะผู้กระทำจะมีเจตนามุ่งให้เกิดผลในกฎหมายหรือไม่ก็ตาม กฎหมายก็รับรู้นำมาบัญญัติว่าเป็นเหตุทำให้เกิดผลในกฎหมาย มีการเคลื่อนไหวสิทธิ คือทำให้สิทธิเกิดขึ้นมา เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือ รั้งสืบไป แล้วแต่กรณี เช่น

(1) การเดินของคน ตามปกติเป็นเหตุธรรมดา ไม่ทำให้เกิดผลในกฎหมายขึ้นแต่อย่างใด เพียงแต่ทำให้ผู้เดินก้าวขาไปสู่ที่หมายได้ตามความต้องการเท่านั้น แต่หากการเดินนั้นเป็นการเดินโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อไปเหยียบย่ำทำให้ทรัพย์สินของผู้อื่นแตกหักเสียหาย การเดินนั้นย่อมกลายเป็นนิติเหตุ ทำให้มีการเคลื่อนไหวในสิทธิ คือ เจ้าของทรัพย์สินที่แตกหักเสียหายนั้นเกิดสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจากผู้ทำแตกหักเสียหายได้ (มาตรา 420)

(2) ผู้จัดการงานนอกสั่ง เข้าทำกิจการของผู้อื่น ไม่ว่าจะผู้จัดการงานนอกสั่งนั้นจะมีเจตนามุ่งให้เกิดผลในกฎหมายหรือไม่ก็ตาม หากการจัดการงานนั้นสมประโยชน์อันแท้จริงของตัวการซึ่งเป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือเจ้าของกิจการ ผู้ที่เข้าจัดการงานนอกสั่งนั้นย่อมมีสิทธิเรียกให้ตัวการนั้นชดใช้เงินที่ผู้จัดการงานนอกสั่งได้ออกไปได้ (มาตรา 401 วรรคแรก)

(3) บุคคลผู้ได้มาซึ่งทรัพย์สินสิ่งใดเพราะการที่บุคคลอีกคนหนึ่งกระทำเพื่อชำระหนี้ก็ดี หรือได้มาด้วยประการอื่นก็ดี หากการได้มานั้นปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ และเป็นทางทำให้บุคคลอีกคนหนึ่งนั้นเสียเปรียบ ถึงแม้บุคคลผู้ส่งมอบทรัพย์สินให้แก่เขาไปนั้นไม่มีเจตนามุ่งให้เกิดผลในกฎหมายแต่อย่างใดเลยก็ตาม บุคคลผู้ส่งมอบทรัพย์สินให้แก่เขาไปนั้นย่อมมีสิทธิที่จะได้รับทรัพย์สินนั้นคืนฐานลามิควรรได้ (มาตรา 406)

(4) บุคคลเก็บได้ซึ่งทรัพย์สินหาย ถึงแม้ผู้เก็บได้มิได้มีเจตนามุ่งเก็บเอาไปเพื่อรับรางวัลก็ตาม ผู้เก็บได้นั้นก็ยังมีสิทธิที่จะได้รับรางวัลหรืออาจได้กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้นเลยก็ได้ (มาตรา 1324, 1325)

(5) เมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระแล้ว เจ้าหนี้ได้บอกกล่าวเตือนให้ลูกหนี้ชำระหนี้ แต่ลูกหนี้ก็ยังไมชำระ ไม่ว่าเจ้าหนี้จะมีเจตนามุ่งให้เกิดผลในกฎหมาย ให้ลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดหรือไม่ก็ตาม การกระทำของเจ้าหนี้เช่นนี้ย่อมเป็นเหตุให้เกิดผลในกฎหมาย คือ ลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัด (มาตรา 204 วรรคหนึ่ง)

3.2.2 นิติเหตุที่เกิดขึ้นจากการกระทำของบุคคลโดยผู้กระทำมีเจตนามุ่งให้เกิดผลในกฎหมาย

การกระทำของบุคคลในกรณีนี้เป็นนิติเหตุที่นับว่ามีความสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งในการทำให้เกิดผลในกฎหมาย มีการเคลื่อนไหวในสิทธิ คือ ทำให้สิทธิเกิดขึ้นมา เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับสิ้นไป แล้วแต่กรณี ทั้งนี้ ต้องเป็นกรณีที่ผู้กระทำได้กระทำลงโดยชอบด้วยกฎหมาย ด้วยใจสมัคร และมีเจตนามุ่งให้เกิดผลในกฎหมาย คือ ก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิดังกล่าว การกระทำของบุคคลเช่นนี้ เรียกว่า “นิติกรรม” (มาตรา 149) เช่น

(1) ก. มีเจตนามุ่งประสงค์ว่า เมื่อตนตายไปแล้วจะให้ทรัพย์สินสมบัติของตนทั้งหมดตกเป็นของ ข. แต่ผู้เดียว ก. จึงทำพินัยกรรมขึ้นฉบับหนึ่งยกทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดของตนให้แก่ ข.

เช่นนี้ เป็นกรณีที่ ก. ได้ทำนิติกรรมในรูปพินัยกรรมขึ้น โดยมีเจตนามุ่งให้เกิดผลในกฎหมาย เป็นนิติเหตุที่ทำให้มีการเคลื่อนไหวในสิทธิ คือ เมื่อ ก. ถึงแก่ความตาย กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดของ ก. โอนไปตกเป็นของ ข. แต่ผู้เดียวทันที

(2) ก. เห็นหนังสือเล่มหนึ่งวางขายอยู่ในร้านขายหนังสือ ก. มีเจตนามุ่งประสงค์จะได้หนังสือเล่มนั้นมาเป็นของตน ก. จึงซื้อหนังสือเล่มนั้น

เช่นนี้ เป็นกรณีที่ ก. ได้ทำนิติกรรมในรูปสัญญาซื้อขาย โดยมีเจตนามุ่งให้เกิดผลในกฎหมาย เป็นนิติเหตุที่ทำให้มีการเคลื่อนไหวในสิทธิ คือ ก. ได้รับโอนกรรมสิทธิ์ในหนังสือเล่มนั้น และผู้ขายเกิดสิทธิที่จะได้รับชำระราคาหนังสือเล่มนั้นจาก ก. เป็นการตอบแทน

(3) ก. เป็นชายรักใคร่ชอบพอกับ ข. ซึ่งเป็นหญิง และทั้งสองคนมีเจตนามุ่งประสงค์จะสมรสกัน จึงไปจดทะเบียนสมรสกันที่ว่าการอำเภอหรือสำนักงานเขต แล้วแต่กรณี

เช่นนี้ เป็นกรณีที่ ก. และ ข. ได้ทำนิติกรรมในรูปการสมรส โดยมีเจตนามุ่งให้เกิดผลในกฎหมาย เป็นนิติเหตุที่ทำให้มีการเคลื่อนไหวในสิทธิ คือ ก. และ ข. เป็นสามีภริยากัน มีสิทธิต่างๆ ที่เป็นสิทธิของสามีและสิทธิของภริยาตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดไว้ (มาตรา 1461 และมาตราอื่นๆ แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์)

(4) ก. เป็นบุตรคนหนึ่งในจำนวนทั้งหมด 5 คน ของ ข. เมื่อ ข. ตายโดยมิได้ทำพินัยกรรมไว้ ทรัพย์สมบัติของ ข. ย่อมเป็นมรดกตกได้แก่บุตรของ ข. ทุกคน ซึ่งรวมทั้ง ก. ด้วย แต่ ก. ไม่ต้องการทรัพย์มรดกนั้น ก. จึงแสดงเจตนาสละมรดกตามวิธีการที่กฎหมายกำหนดไว้ (มาตรา 1612, 1613)

เช่นนี้ เป็นกรณีที่ ก. ได้ทำนิติกรรมในรูปการสละมรดก โดยมีเจตนามุ่งให้เกิดผลในกฎหมาย เป็นนิติเหตุที่ทำให้มีการเคลื่อนไหวในสิทธิ คือ สิทธิของ ก. ในการรับมรดกนี้เป็นอันระงับสิ้นไป หาก ก. มีบุตร บุตรของ ก. ย่อมมีสิทธิสืบมรดกนั้นได้ตามสิทธิของ ก. (มาตรา 1615 วรรคสอง) หาก ก. ไม่มีบุตร กฎหมายให้ปันส่วนแบ่งของ ก. นั้นแก่ทายาทอื่นๆ ของเจ้ามรดกต่อไป (มาตรา 1618)

บทที่ 3

หลักซึ่งเป็นรากฐานของกฎหมายลักษณะนิติกรรมและสัญญา

นิติกรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการที่บุคคลแสดง “เจตนา” ออกมา เจตนาของบุคคลจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำนิติกรรม บทบัญญัติมาตราหลักๆ ของกฎหมายลักษณะนิติกรรมและสัญญาได้ถูกบัญญัติขึ้นตามหลักการและเหตุผลเกี่ยวกับการแสดงเจตนาของบุคคล ซึ่งที่สำคัญมีอยู่ 2 หลัก คือ หลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนา และหลักที่ให้ถือเอาเจตนาที่แสดงออกเป็นสำคัญ ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

หลักแรก คือ หลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนา

หลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนาถือว่า “นิติกรรม” เป็นเรื่อง queบุคคลทำให้เกิดผลในกฎหมายมีการเคลื่อนไหวในสิทธิตามความต้องการหรือเจตนาของเขา โดยกฎหมายมิได้เข้ามา

เกี่ยวข้องกำหนดโดยตรงว่าในกรณีนั้นกรณีนี้จะให้เกิดการเคลื่อนไหวในสิทธิระหว่างบุคคลอย่างไรบ้าง กฎหมายเพียงแต่กำหนดว่าบุคคลจะต้องกระทำอย่างไรจึงจะเกิดผลเป็นนิติกรรมขึ้น เพื่อให้บุคคลใช้นิติกรรมนั้นเป็น “เครื่องมือ” ผูกนิติสัมพันธ์ระหว่างกัน ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในสิทธิของบุคคล ซึ่งอาจเป็นการก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับสิทธิอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่กำหนดไว้ในนิติกรรม เมื่อบุคคลแสดงเจตนาทำนิติกรรมออกมาอย่างใดแล้ว กฎหมายก็รับรองและบังคับบัญชาให้ตามนั้น

การที่กฎหมายรับรองและบังคับบัญชาให้ตามการแสดงเจตนาทำนิติกรรมของบุคคลดังกล่าวนี้ จึงมีคำกล่าวในวงการกฎหมายว่า “เจตนาเป็นสิ่งอันศักดิ์สิทธิ์”¹

บทกฎหมายที่บัญญัติขึ้นตามหลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนามีอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 149 ซึ่งบัญญัติว่า “นิติกรรม หมายความว่า การใดๆ อันทำลงโดยชอบด้วยกฎหมายและด้วยใจสมัคร มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล เพื่อจะก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ”

อย่างไรก็ตาม การที่กฎหมายเปิดโอกาสให้บุคคลแสดงเจตนาทำนิติกรรมดังกล่าวนี้ มิใช่เป็นการให้เสรีภาพอย่างเต็มที่โดยไม่มีขอบเขตจำกัดเสียเลย เพราะมีหลักสำคัญอีกหลักหนึ่งซึ่งมีความสำคัญมากกว่าและยิ่งใหญ่กว่าหลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนา นั่นคือ **หลักความมั่นคงของสังคม** ตรงกับหลักกฎหมายทั่วไปที่ว่า “ความปลอดภัยของประชาชนเป็นกฎหมายสูงสุด” (SALUS POPULI EST SUPREMA LEX : The welfare of the public is the supreme law.) ดังนั้นกฎหมายจึงวางข้อจำกัดขีดค้นไว้เป็นขอบเขตว่าการแสดงเจตนาทำนิติกรรมที่กฎหมายจะรับรองและบังคับบัญชาให้มีผลผูกพันกันได้นั้นต้องเป็นนิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์ไม่เป็นการกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงปลอดภัยของสังคม มิฉะนั้นนิติกรรมนั้นจะตกเป็นโมฆะ ดังเช่นที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 150 ว่า “การใดมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย เป็นการพันวิสัยหรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การนั้นเป็นโมฆะ”

หลักที่สอง หลักที่ให้ถือเอาเจตนาที่แสดงออกเป็นสำคัญ

ตามหลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนาดังกล่าวมาแล้วข้างต้น กฎหมายเปิดโอกาสให้บุคคลแสดงเจตนาทำนิติกรรมได้ตามความต้องการของเขา และเมื่อบุคคลแสดงเจตนาทำนิติกรรมอย่างใดแล้ว กฎหมายก็รับรองและบังคับบัญชาให้ตามนั้น ซึ่งเป็นเรื่องที่กฎหมายบังคับบัญชาให้ตามเจตนาของบุคคลนั่นเอง

¹ เสริม วินิจฉัยกุล, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะนิติกรรมและหนี้ (นครหลวงกรุงเทพฯธนบุรี : โรงพิมพ์กรมสรรพสามิต, 2515), หน้า 23.

การบังคับบัญชาให้ตามเจตนาของบุคคล กฎหมายย่อมมุ่งที่จะบังคับบัญชาให้ตาม “เจตนาอันแท้จริง” ไม่มีเหตุผลอันใดที่กฎหมายจะบังคับบัญชาในเรื่องที่มีใจเจตนาอันแท้จริงของบุคคล การที่กฎหมายมุ่งบังคับบัญชาให้ตามเจตนาอันแท้จริงดังกล่าวนี้เป็นที่ยึดถือกันอยู่ในกฎหมายลักษณะนิติกรรมของประเทศต่างๆ ทุกประเทศ¹

เจตนาอันแท้จริงของบุคคลอาจเกิดขึ้นอยู่ในใจของเขาหรือเขาอาจแสดงออกมาก็ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งเจตนาอันแท้จริงอาจเป็น “เจตนาในใจ” หรือ “เจตนาที่แสดงออก” ก็ได้ แล้วแต่กรณี ถ้ามีปัญหาว่าเจตนาในใจกับเจตนาที่แสดงออกไม่ตรงกัน กฎหมายจะถือตามหรือบังคับบัญชาให้ตามเจตนาอันใด

เมื่อคำนึงถึงว่ากิริยาอาการหรือคำพูดที่บุคคลได้แสดงออกมาเป็นเพียงสิ่งเดียวที่บุคคลอื่นซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ด้วยจะรู้ได้ว่าบุคคลผู้แสดงเจตนามีความประสงค์หรือเจตนาอย่างไร กฎหมายจึงวางหลักให้ถือเอาเจตนาที่แสดงออกเป็นสำคัญ กล่าวคือ กฎหมายถือว่าการที่บุคคลกระทำหรือแสดงกิริยาอาการอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาย่อมเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงเจตนาหรือความประสงค์ของเขานั้นเอง ตรงกับหลักกฎหมายทั่วไปที่ว่า “กรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา” (ACTA EXTERIORA INDICANT INTERIORA SECRETA : External actions show internal secrets.)

หลักที่ให้ถือเอาเจตนาที่แสดงออกเป็นสำคัญก่อให้เกิดประโยชน์ในแง่ที่ช่วยคุ้มครองสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลในสังคม ทำให้บุคคลในสังคมไว้วางใจกันได้ในการกระทำหรือคำพูดที่ได้แสดงออกมาต่อกัน การติดต่อสัมพันธ์กันในการทำธุรกิจระหว่างประชาชนก็จะดำเนินไปได้โดยราบรื่น

หลักที่ให้ถือเอาเจตนาที่แสดงออกเป็นสำคัญนี้ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 154 ว่า “การแสดงเจตนาใดแม้ในใจจริงผู้แสดงจะมีได้เจตนาให้ตนต้องผูกพันตามที่ได้แสดงออกมาก็ตาม หากเป็นมูลเหตุให้การแสดงเจตนาอันเป็นโมฆะไม่.....”

อย่างไรก็ตาม จากการที่กฎหมายมุ่งบังคับบัญชาให้ตามเจตนาอันแท้จริงของบุคคล หากเป็นที่ปรากฏว่าเจตนาที่แสดงออกหรือการกระทำของบุคคลมิได้เกิดจากเจตนาอันแท้จริงของเขา กฎหมายก็ไม่บังคับบัญชาให้ โดยกฎหมายบัญญัติให้เจตนาที่แสดงออกหรือการกระทำนั้นๆ ตกเป็นโมฆะหรือโมฆียะ แล้วแต่กรณี ดังที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติไว้หลายมาตรา เช่น

มาตรา 155 วรรคแรก บัญญัติว่า “การแสดงเจตนาลงโดยสมรู้กับผู้กระทำความผิดฝ่ายหนึ่งเป็นโมฆะ.....”

¹ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช, *ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 1 (ภาค 1-2) พุทธศักราช 2478 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2505* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสาสน์, 2509), หน้า 68.

มาตรา 156 วรรคแรก บัญญัติว่า “การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรมเป็นโมฆะ”

มาตรา 157 วรรคแรก บัญญัติว่า “การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินเป็นโมฆียะ”

มาตรา 159 วรรคแรก บัญญัติว่า “การแสดงเจตนาเพราะถูกกลฉ้อฉลเป็นโมฆียะ”

มาตรา 164 วรรคแรก บัญญัติว่า “การแสดงเจตนาเพราะถูกข่มขู่เป็นโมฆียะ”

หลักความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนาและหลักที่ให้ถือเอาเจตนาที่แสดงออกเป็นสำคัญดังกล่าวมานี้เป็นเหตุผลเบื้องหลังตัวบทซึ่งถือว่าเป็นรากฐานของกฎหมายลักษณะนิติกรรมและสัญญา นักศึกษาควรศึกษาและทำความเข้าใจควบคู่กันไปกับการศึกษาหลักเกณฑ์และรายละเอียดในเนื้อหาของกฎหมายลักษณะนี้ เพื่อจะได้เข้าใจถึงเหตุผลของบทบัญญัติในเรื่องการแสดงเจตนาอันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการทำนิติกรรม ซึ่งจะช่วยให้นักศึกษาเข้าใจบทบัญญัติของกฎหมายลักษณะนิติกรรมและสัญญาได้อย่างถูกต้องแท้จริง